

Quim Monzó

Visat núm. 1
(gener 2006)

par Jordi van Campen

Quim Monzó, el traductor traduït

Quim Monzó (Barcelona, 1952) m'ensenya la seva pàgina web on descobrim que ha estat traduït a catorze llengües. Immediatament vol treure-li importància: «Quan diu japonès, només són un parell de contes en una antologia...». Però potser la importància d'autors com ara Monzó o Jesús Moncada, traduïts arreu del món, és més gran del que pot semblar. Són, d'alguna manera, els ambaixadors més convincents de la nostra cultura.

—Has passat de ser un autor-traductor a ser un autor traduït. Quina experiència has tingut amb els teus traductors?

—M'agrada parlar amb ells. Alguns creuen que no cal parlar amb l'autor, però amb la majoria dels traductors ens mantenim en contacte. Quan no et pregunten res, no confies del tot en ells, perquè és impossible que algú entengui un llibre al cent per cent; un cop has vist moltes traduccions que tenen errades, t'adones que és impossible saber-ho tot. M'ensenyen llistes de dubtes i intentem solucionar-los plegats. Has de pensar que si tens un dubte i estàs traduint un autor mort, llavors no pots fer-hi res. Hi ha llengües en què no els puc ajudar perquè no les entenc, però n'hi ha d'altres en què alguna cosa puc fer, com ara el francès, l'italià, l'anglès i, evidentment, l'espanyol.

—Tenir diversos traductors per una mateixa llengua afecta l'estil?

—I tant que sí, però això no passa gaire sovint. En el cas de l'italià, per exemple, els llibres en qüestió els ha traduït Gina Maneri, i pel que fa a la comunicació ens arreglem força bé. Recordo un cop que va haver de traduir «escot-banyera» i no sabia què era. Vaig enviar-li un dibuix i, aleshores, va agafar la idea immediatament.

—Recordes alguna traducció mal feta d'un llibre teu?

—Un cop van traduir «una noia pèl-roja» per «una chica de piel roja». De vegades l'error no és tan obvi, com, per exemple, la frase «dues motoristes que es besaven», la van traduir per «dos motoristas que se besaban». En espanyol, claríssimament, la frase perd força perquè poden ser tant homes com dones, i cal afegir-hi alguna cosa per explicar-ho. No fa gaire, l'Empar Moliner em va

ensenyar que havien traduït «mall rats» per «rates». Un «mall» en anglès és un gran centre comercial, i l'autor aquí s'està referint a aquella gent que s'hi passa el dia donant voltes. Potser ho haurien pogut traduir per «rata de centre comercial» ja que, de fet, ja tenim l'expressió «rata de biblioteca»; i pots trobar-li un significat paral·lel, no ho sé. És difícil.

—És normal que un autor es tradueixi?

—No ho és tant com ho era abans, ara s'acostuma a tenir traductors especialitzats. Hi ha uns excel·lents professionals. Mal pagats, val a dir. És clar que hi ha editors i editors, però en alguns casos és vergonyós! Els preus de l'època en què vaig traduir més, fa uns quinze o disset anys, encara ara no han augmentat d'acord amb el cost de la vida. I aquest és el mateix cas tant del català com de l'espanyol. Hi ha gent que viu de la traducció, per tant és possible, tot i que han de ser una mica ascètics.

—Tens un estil molt característic. Quina mena de dificultats sorgeixen quan es tradueix la teva obra?

—Els primers llibres tenien una base poètica que és difícil de traduir, sigui l'autor que sigui. Més tard les coses van resultar més fàcils, ja que amb *El perquè de tot plegat* vaig voler reduir les frases tant com vaig poder per estalviar complicacions. Amb *Guadalajara*, la sintaxi va tornar a augmentar de dificultat. Com que escric un llibre més o menys cada cinc anys, l'obra evoluciona.

—Has traduït moltes obres...

—Moltes. El primer llibre que vaig traduir van ser *Les cròniques marcianes* de Ray Bradbury. És un llibre complicat, perquè hi ha un munt de jocs de paraules i locucions que són difícils d'expressar en poques paraules en una llengua llatina. També vaig traduir un parell de llibres de Truman Capote: *Música per camaleons* i *El convidat del Dia d'Acció de Gràcies*. Capote és molt interessant perquè ens explica històries que li podrien haver passat a ell, però que no ho saps mai del cert, així el podríem situar en algun lloc entre la ficció i el periodisme. També recordo *Nou contes* de Salinger, un llibre que de seguida em va agradar. Com també *Frankenstein* de Mary Shelley, *Jude, l'obscur* de Thomas Hardy, Roald Dahl...

—També has traduït en tàndem amb altres traductors.

—És una bona experiència. El 1981, Manuel Florensa i jo vam traduir algunes històries de Dorothy Parker per a Quaderns Crema. No fa tant de temps, amb la Maria Roura, vam traduir *Contes per a nens i nenes políticament correctes* de James Finn Garner. Vam haver de fer-ne una versió nova, de trair-la, perquè en català hi ha molts detalls políticament incorrectes que no existeixen en anglès i que havíem d'incloure. Com és el cas dels articles el/la, els/les... En anglès no hi ha diferenciació de gènere, i aquí em vaig adonar que n'hi ha, cada vegada que rebia una carta de l'escola del meu fill.

—I ara un mal record.

—Em va ser difícil traduir *Fiesta (El sol també s'aixeca)* d'Ernest Hemingway. Utilitza expressions espanyoles per fer el text pintoresc, i ho fa malament perquè ell no coneixia la llengua. Vaig decidir deixar-les mal escrites. En casos com aquest, traduir pot ser dur perquè pot deixar d'agradar-te l'autor. Vaig llegir Hemingway fins que vaig entrar a la seva cuina i vaig trobar-hi massa coses que no m'agradaven. Potser ara ho podria intentar, tornar-m'hi a apropar i fer-nos amics una altra vegada. Es podria dir que si un escriptor sobreviu a aquest escrutini per part del traductor i encara li agrada, ha de ser molt bo.

—Què han aportat les traduccions d'autors estrangers a Catalunya?

—Traduir un autor és molt positiu perquè la llengua d'arribada ha de fer un esforç, s'ha de modular, se li ha de donar una nova vitalitat. Jordi Llovet té unes teories importants al respecte. Qualsevol llengua necessita encreuar-se amb una altra per enriquir-se. Això que ha pensar positivament un cervell estranger obre la llengua, li dona forma com si fos una sabata. Un traductor, segons aquesta comparació, seria una forma de sabates.

—La tecnologia està afectant el camp de la traducció.

—En teoria, els ordinadors són una gran ajuda. Amb les màquines d'escriure havies de pensar un munt perquè no podies tirar endarrere. Però no tinc pas por de les màquines de traducció automàtica. Poden ser útils per fer un primer esborrany, però sempre caldrà algú per revisar la feina. Vaig traduir un dels meus llibres *El millor dels mons* a l'espanyol, una experiència horrible que no tornaré a repetir mai més perquè t'has endinsat en el text, has de fer de traïdor i de traït a la vegada, i es converteix en una cosa obsessiva. Aleshores vaig voler provar l'experiment i vaig posar un dels contes en un programa de traducció automàtica. Hi havia tants errors que vaig perdre més temps corregint-los que si l'hagués traduït jo directament!

—T'han traduït a catorze llengües, des del neerlandès fins a l'hongarès. En el cas de l'alemany, t'han traduït tretze vegades. En el cas del francès i l'espanyol, vuit. Què en treus d'això?

—A Espanya, en teoria, m'ha etiquetat com a «literatura perifèrica». Sempre som els mateixos: Rivas, Atxaga i Monzó. Tanmateix, *El perquè de tot plegat* l'han editat deu vegades, i el director de l'editorial Anagrama, Jordi Herralde, em va dir que és el llibre de contes curts més venut per un autor espanyol. *Vuitanta-sis contes*, que és un volum gros, ja va per la cinquena edició. Estic content.

—I fora d'Espanya en general?

—A Itàlia i a França venc prou bé, però tampoc sorprenentment. Però a Alemanya les coses estan anant esplèndidament. Els llibres me'ls treu l'editorial alemanya Frankfurter Verlagsanstalt, i trobo que ho fan bé de debò. Primer van treure un llibre en tapa dura, després van fer-ne l'edició en rústica i finalment dues edicions més de butxaca per a dos clubs. Fixa't que la traducció no s'acaba amb el text: en el cas de *La magnitud de la tragèdia* (la història de l'home que té una erecció que no li baixa) totes les editorials van creure necessari posar un símbol representant el membre masculí a la coberta. A Alemanya, un símbol fàl·lic de Gaudí, a Holanda, un espàrrec, a Suïssa un masturbador, a Finlàndia una impremta amb polles en lloc de palanques. Em va semblar ben estrany.

—Com veus la traducció d'autors catalans a l'estranger?

—Hi ha ben pocs autors que han sortit del país: Pere Calders, Jesús Moncada...

—Creus que esdeveniments com ara la Setmana del Llibre en Català a Nova York poden ajudar a obrir portes a la nostra cultura?

—No ho sé. Quan es va fer la Setmana del Llibre en Català, recordo que no hi havia cap mitjà de comunicació ni diari americà en cap roda de premsa. Tots els participants eren catalans, com si fóssim al passeig de Gràcia, i la impressió general va ser que no n'haviem tret gaire, d'allò. D'altra banda, com molts altres autors, cada cop que es tradueix un llibre meu a l'estranger intento ser a la presentació, encara que hagi d'anar a Bremen o a Munic.

Quan me'n vaig, estic més convençut que mai que un autor traduït actua com una mena d'ambaixador de la seva cultura. L'història de Quim Monzó, amb trenta-cinc edicions en catorze llengües, és encoratjador.

Catalan Writing [Barcelona: ILC; PEN Català] 16-17 (novembre 2002)